

בבא בתרא י-א

עניין: אם אלקיכם אוהב עניים הוא מפני מה אינו מפרנסם

בית הלוי דרוש א'

הטעם הראשון דאזכר להעני ואם לא יתן לו העשיר היה מפרנסו בעצמו נמצא דאין עושין שום טובה להעני בהנתינה ושוב הוי מצות צדקה ככל מצות מעשיות שבתורה כהנחת תפילין וציצית וכדומה דרק מעשה הנתינה בעצמה הוא המצוה ולא הטובה להעני כיון דאין עושין לו שום טובה ושוב צריכה להיות לשמה כמו בכל המצות שבתורה:

ובזה נוכל לפרש ג"כ הפסוק של ולך ה' הצדקה ולנו בושת הפנים ולפי מה דדרש לה במדרש שהבאנו לעיל דבפסוק זה נאמר על מצות נתינת צדקה, ונאמר דביאור הפסוק כך הוא דבמס' ב"ב (דף י'). איתא אר"י מה דכתיב [משלי י"ט] מלוה ה' חונן דל אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו כביכול עבד ליה כו' דמפרש להפסוק דהחונן את הדל זה הנתינה שהוא נותן לעני הוא הלואה לו יתברך ולא להעני, וכן אמר במדרש פ' כי תשא מלוה ה' חונן דל אמר הקב"ה עלי היה לפרנסו ובא זה ופירנסו כו' וזהו שאמר הכתוב [דניאל ט'] לך ה' הצדקה דהצדקה שאנו נותנין אין עושין בו שום טובה להעני ולא להעני נותנים רק לו כביכול א"כ הרי צריך לצרף לזה מחשבה טובה וכמו בכל המצות וא"כ לנו בושת הפנים אם אין עושין אותו במחשבה טובה וכהוגן:

אמנם עוד סברא אחרת יש לומר דצדקה מהני גם שלא לשמה יותר מבכל המצות דכל המצות המה חיוב בעצם על האדם לעשותן מצד עצמו וכשעושה אותם שלא לשמה נמצא חסר לו אז באותו שעה קיום של המצוה בדרך משל אם לומד שלא לשמה אם נאמר דלא מהני א"כ הרי הוא באותו שעה כיושב בטל ונמצא חסר לו באותו שעה קיומו של המצוה ולא השלים חוקו באותו שעה שהיה חייב בו אבל בצדקה הרי אם אין העני לפנינו אין עליו חיוב של צדקה ורק מחמת שיש עני המבקש פרנסה יש עליו חיוב של צדקה וכמאמר הכתוב [ישעיה נ"ח] כי תראה ערום וכסיתו וא"כ הרי גם אם נותן לו שלא לשמה מ"מ הרי יש להעני כסות ואינו ערום כלל וכן כשמאכילו הא שוב אינו רעב ונמצא אין כאן ערום ורעב ואין עליו חיוב של מצות צדקה כלל ואפילו אם הנתינה הוא שלא לשמה:

והנה לכאורה קשה טובא דהרי במס' קידושין (דף ל"ו). פליגי ר"מ ור"י אמר שם כשאתם נוהגים מנהג בנינים אתם קרוים בנינים וכשאין אתם נוהגין מנהג בנינים אין אתם קרוים בנינים ולדידי' הא תיקשה ממצות צדקה בזמן הזה דהא בב"ב נ' ע"א תירץ ר' עקיבא דמש"ה איכא מצות צדקה משום דקרוים בנינים. רק גם זה ניחא דאם נתבונן בתשובות של ר"ע מצינו שאמר לו ב' סברות דבתחילה שאל טורנוסרופוס אם הוא אוהב עניים מפני מה אינו מפרנסן והשיב לו ר"ע כדי שניצל אנו בהם מדינה של גיהנם הרי דהשיב לו ר"ע דהוא אוהב עניים ואם לא היינו מפרנסים אותם היה מפרנסם בעצמו רק רוצה לזכות אותנו בזו המצוה כדי שניצל אנו על ידה ושוב השיב לו טורנוסרופוס אדרבה זו מחייב אתכם משל למלך שכעס על עבדו כו' והרי תשובה גנובה היא זו דהרי ר"ע השיב לו מקודם דאינו בכעס כלל על העני ואדרבה עוד אוהבו והאיך מדמה לו למלך שכעס על עבדו וגזר עליו שלא להאכילו. ובע"כ מוכרח לומר דאותו רשע לא קיבל תשובת ר"ע הראשונה והשיב לר"ע לפי דעת עצמו הנפסדה בראשונה דהוא בכעס עלי' דלפי"ז זו מחייבתכם והשיב לו ר"ע שנית דגם לפי זה ניחא דמשל למלך שכעס על בנו ואנו קרוים בנינים ולבסוף הביא לו ר"ע ראי' מפסוק דהלא פרוס לרעב לחמך ועניים מרודים תביא בית דאיירי בזמן הזה דגם בזמן הגלות מחויבים בצדקה יהיה מאיזה טעם שיהיה אם מטעם השני דאנחנו קרוים בנינים או משום טעם הראשון דאינו בכעס עליו כלל. ועכ"פ הא ניחא גם לר"י דאע"ג דס"ל דבאינו נוהגים מנהג בנינים אינם קרוים בנינים מ"מ שייך מצות צדקה משום דאזכר עניים והא דאינו מפרנסם הוא כדי לזכות אותנו במצוה זו. ובזה יתבאר לנו סברא מחודשת במה דכתבו רבותינו האחרונים דמצות צדקה מהני גם שלא לשמה יותר מבכל שארי מצות דמה איכפת לי' לעני המקבל במחשבתו של הנותן כיון דבין כך וכך מגיע לו עכ"פ הטובה ממנו. ולפי הנ"ל אין זה מוכרח דזה תלוי בהני שני הסברות דאם נאמר דהוא בכעס עליו ואם העשיר לא היה נותן להעני לא היה הוא יתברך מפרנס להעני כלל א"כ הרי עושין טובה להעני בהנתינה ושייך שפיר הך סברא דמה איכפת להעני במחשבתו כיון דעכ"פ מגיע לו הטובה אבל אם נאמר